

TULEVAISUUSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 3/2004 vp

Hallituksen esitys valtion talousarvioksi vuodelle 2005

Valtiovarainvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunnan apulaispääsihteeri on kirjeellään 16 syyskuuta 2004 eduskunnan työjärjestyksen 38 §:n 3 momentista ilmenevässä tarkoituksessa saattanut tulevaisuusvaliokunnan tietoon, että eduskunta on 16 päivänä syyskuuta 2004 lähettänyt hallituksen esityksen valtion talousarvioksi vuodelle 2005 (HE 151/2004 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi valtiovarainvaliokuntaan.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ohjelmajohtaja Katrina Harjuhahto-Madetoja, valtioneuvoston kanslia, tietoyhteiskuntaohjelma
- budjettipäällikkö Tuomas Sukselainen ja ylijohtaja Peter Nyberg, valtiovarainministeriö
- sidosryhmäjohtaja Ilkka Haataja, TeliaSonera Oyj.

Lisäksi tulevaisuusvaliokunta oli järjestämässä 13.10.2004 kutsuseminaaria "Haasteena globaali demokratia — Onko aika globaalihallinnan parlamentaarisen ulottuvuuden kehittämiseksi?".

HALLITUKSEN ESITYS

Hallitus esittää eduskunnalle hyväksyttäväksi valtion talousarvion vuodelle 2005.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Lausunnon rajaus

Tulevaisuusvaliokunta päätti tehtäviensä luonteen mukaisesti lausua vain pitkän aikavälin rakenne- ja järjestelmätason asioista ja tulevaisuuspolitiikan harjoittamisen perusteista. Aiheiksi valittiin tänä vuonna 1) globaaliasioiden

käsittely eduskunnassa: eduskunnan mahdollisuudet kantaa vastuuta globaalitaloudellisesta kehityksestä ja globaalihallinnasta ja reagoida näihin riittävän ajoissa sekä 2) tietoyhteiskunnan kehitys.

Näillä kahdella aiheella on myös yhtymäköhtänsä tulevaisuuspolitiikan kannalta. Jos tarkastellaan esimerkiksi Suomen kehitysapua, voi-

daan arvioida sen kohdentamista osittain uudelleen niin, että Suomi tarjoaa tietoyhteiskuntaosaamistaan. Tällöin on kuitenkin analysoitava kehitysavun ja muun avun ja tuen (kehityspankkien lainoitus ja investoinnit) suhdetta ja niiden tehokkuutta. On myös pohdittava peruskysymystä, miten nopeasti ja millä keinoin köyhä, epädemokraattinen maa voi nousta köyhyyden kierteestä vauraaksi demokratiaksi. Voidaan kysyä, mitä on oikeutettua vaatia näiltä mailta avun ehtoina.

Vahvempi ja laajempi globaalikehityksen seuranta eduskuntaan

Tulevaisuusvaliokunta on mietinnöissään tuonut esille valtiontalouden toimintaympäristön muutoksia, joista osa on rakenteellisia. Valiokunta on budjettilausunnoissaan (TuVL 1/1999 vp ja TuVL 3/2002 vp) ehdottanut valtiontalouden ohjaus- ja seurantajärjestelmän kehittämistä niin, että se paremmin vastaisi reaali maailman muutoksia ja antaisi poliittiselle johdolle tehokkaita välineet ohjaukseen ja valvontaan myös pitkän aikavälin politiikassa. Monelta osin budjetijärjestelmämme on kehittynyt esitettyyn suuntaan. Eduskunnan budjettivallan näkökulmasta valiokunta katsoo kuitenkin joidenkin yhteiskunnallisten asioiden poliittisen käsittelyn vaativan vielä tehostamista.

Tänä vuonna valiokunta kiinnittää huomiota oman toimialansa asioissa erääseen asiakokonaisuuteen, jota budjetissa ei tosiasiasa ole paljon käsitelty. Kysymys on pitkällä aikavälillä eduskunnan aseman ja kansanedustajien tehtävien kannalta olennaisesta asiasta. Globalisaatiota ja sen hallintaa — ongelmia, ratkaisuvaihtoehtoja ja valittuja linjauksia — ei ole budjetissa selkeänä osiona mukana. Erityisesti tämä koskee talouden globalisaatiota. Budjetissa ei esitetä kuvausta maailman tilasta ja muutostarpeista.

Valiokunnan mielestä niin budjetissa kuin hallituksen kertomuksessa tulisi olla aihekokonaisuus, jota voidaan lyhyesti kuvata termein globaalitalous, globaalihallinta ja globaalivas- tuu. Toisaalta yhä selvemmin ja yhä syvemmin ratkaisut, joita tehdään globaaleilla foorumeilla, vaikuttavat suomalaisten hyvinvointiin ja tule-

vaisuuden mahdollisuuksiin ja uhkiin. Koska Suomi on aktiivitoimija EU:ssa, YK:ssa, Maailmanpankissa, IMF:ssä, WTO:ssa, OECD:ssä ja muissa globaaleissa elimissä, Suomen päätöksillä ja linjauksilla on merkitystä kansainvälisesti. Tämä koskee myös ratkaisuja mallitasolla (pohjoismainen malli). Globaalitason politiikan vastuuketjut ovat pitkät, mutta todellinen demokratia ja vastuu palautuu nykyjärjestelmässä kuitenkin aina kansallisiin parlamentteihin ja hallitukseen.

Eduskunta ei saa riittävän selkeää kuvaa siitä, miten talouden globalisaatio etenee, missä ovat sen pahimmat uhat taikka parhaimmat mahdollisuudet ja missä vaiheessa ja miten eduskunnan tulisi asioihin ottaa kantaa. Tiedot siitä, mitä on tähän asti tapahtunut ja millä perustein, eivät myöskään löydy selkeästi budjetista taikka hallituksen kertomuksesta.

Eräs selitys liian heikkoon eduskunnan ohjausotteeseen koskien talouden globalisaatiota ja globaalia talous- ja yhteiskuntakehitystä on eduskunnan ja hallituksen vuoropuhelun hajanaisuudessa. Osa asioista tulee esille hallituksen kertomuksessa ja osa ns. erilliskertomuksissa, selonteoissa ja muissa selvityksissä. Koska erityisesti globalisaation taloudelliset kehitystekijät ovat niin tärkeä osa demokratiaa, olisi tarkennettava ja voimistettava eduskunnan globaalihallinnan ohjaus- ja valvontavälineitä. Tämä saattaa aiheuttaa tulevaisuudessa paineita myös eduskunnan oman budjettikäsitteilyn kehittämiseen.

Valiokunta on tyytyväinen, että hallitus valmistelee Suomen globalisaatiostrategiaa, jonka loppuraportti valmistuu marraskuun 2004 alussa.

Globaalitaloudessa on olennaista eduskunnan kannalta myös se, miten globaalia vastuuta kannetaan eri foorumeilla, ja erityisesti se, miten Suomi toimii. Kokonaisuuksien hallinta on tässäkin olennaista. On myös nähtävissä, että globaalitason toimijoiden määrä on kasvanut ja heidän keskinäinen tehtäväjakonsa ja merkityksensä muuttunut. Eduskunta seuraa traditionaalisesti tarkkaan YK:n toimintaa. Koska eri politiikan lohkot on saatava toimimaan sovittujen tavoit-

teiden mukaisesti, tehokas seuranta on ulotettava entistä laueammalle pohjalle.

Eräs tämäntyyppisen uudenlaisen ennakollisen tarkastuksen kohde olisi esimerkiksi se, miten Suomi on osallistunut sellaisiin suuriin globaalitalouden ratkaisuihin kuin mitä tehdään Maailmanpankin ja IMF:n johtoelimissä tai WTO-neuvotteluissa ja mitä nämä tulevaisuuteen monelle elämänalueelle vaikuttavat globaalit kannanotot merkitsevät Suomelle ja esimerkiksi niille maille, joille Suomi antaa kehitysapua. On tärkeää tietää, miten Suomi on reagoinut ao. johtoelimissä ja niiden valmistelutyössä suuntaviivojen määrittelyyn ja poliittis-taloudellisesti merkittäviin linjauksiin. On myös olennasta, miten esimerkiksi köyhyyden torjuntapolitiikassa, josta suurimman vastuun määrärahoissa mitaten kantavat Maailmanpankki, Latinalaisen Amerikan kehityspankki ja IMF, on otettu huomioon Suomen asettamat kehityspoliitiikan tavoitteet. Eri politiikanlohkojen (ulkopolitiikka, kehityspoliitiikka, talouspolitiikka, EU-politiikka, teollisuuspolitiikka, maatalouspolitiikka, tiedepoliitiikka jne.) tavoitteiden ja linjausten suhteessa Suomen haluamaan globaaliin vastuuseen tulisi olla sopusoinnussa toistensa kanssa. Olennaista on esimerkiksi seurata, onko Suomi mukana WTO:ssa vähentämässä tai kokonaan poistamassa maataloustukia, mutta EU:ssa tukee niitä. Eduskunnan kannalta kokonaisarvion tekeminen on vaikeaa, koska arviot ja linjaukset sisältyvät erilaisiin ja eriaikaisiin asiakirjoihin. Budjetti ja hallituksen kertomus ovat nykyjärjestelmässä parhaita välineitä koota tietoa ja yhteensovittaa politiikan eri osioita. Ne ovat myös toistaiseksi eduskunnan tehokkaimmat ohjaus- ja valvontavälineet.

Asiantuntijakuulemisissa kävi ilmi, että globaaliasioihin vaikuttamiseen pätee sama kuin EU-asioihin: mitä aikaisemmin asioihin voi vaikuttaa, sen tehokkaampaa se on.

Edellä mainituista perusteluista johtuen tulevaisuusvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle,

että hallitus ryhtyy selvittämään, miten nykyistä selkeämmin talousarviossa käsi-

tellään globaalitalouden ja -hallinnan asiat niin, että eduskunnan seuranta laajenee ja vahvistuu.

Toisen vaiheen tietoyhteiskunnan rakentamista nopeutettava

Tietoyhteiskuntakehitys on siirtynyt Suomessa 2000-luvulla toiseen vaiheeseen. Ensimmäistä vaihetta leimasi tieto- ja tietoliikenneteknologian nopea kehitys ja leviäminen. Toisessa vaiheessa nämä teknologiat alkavat vaikuttaa yhteiskunnan rakenteisiin ja toimintatapoihin.

Tulevaisuusvaliokunnan keskustelualoitteen (KA 10/2004 vp), sen taustaselvitykseen (Teknologian arviointea 18/2004, EKJ 4/2004) sekä näiden pohjalta käytyyn täysistuntokeskusteluun 5.5.2004 perusteluina viitaten tulevaisuusvaliokunta nostaa esille tässä lausunnossaan vain muutaman asian toisen vaiheen tietoyhteiskunnan rakentamisen nopeuttamiseksi.

Tietoyhteiskunnan murroksessa on riski, että osa väestöstä syrjäytyy kehityksen ulkopuolelle. Tästä syystä valiokunta korostaa, että kaikilla kansalaisilla tulee olla saatavilla vuoden 2005 loppuun mennessä nopeat ja kohtuuhintaiset verkkoyhteydet, koska sosiaalisesti ja alueellisesti tasa-arvoista tietoyhteiskuntaa ei rakenneta ilman tasa-arvoista pääsyä tiedon lähteille ja ilman tasaveroisia työvälineitä. Joka talouteen tai kylään tulee saada niin tehokas ja nopea yhteys, että työn tekeminen sen avulla on mahdollista.

Kaikki se osaaminen, joka Suomessa on hajas- asutuksen, varhaisen eläköitymisen tai muiden syiden takia ns. osaamistyöpaikkojen ulkopuolella, on saatava mukaan tietoyhteiskuntaan. On ensisijaisen tärkeää, että tietoliikenneyhteydet ja työvälineet ovat parhaat mahdolliset. Tietotekniikan aito hyödyntäminen edellyttää kuitenkin, että tekniikan lisäksi on organisoitava sen käytön ohjaus. Nopeiden tietoverkkoyhteyksien ja tietotekniikan käytön lisäksi tarvitaan ihmisten todellisiin tarpeisiin vastaavia julkisia ja kaupallisia sähköisiä palveluita ja sisältöjä. Lisäksi valiokunta painottaa, että kansalaisten luottamus sähköisiin palveluihin on turvattava. Sähköisten palveluiden tietoturvaan ja -suojaan sekä yksi-

tyisyyden suojaan on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Tulevaisuusvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle,

että hallitus toimenpiteillään nopeuttaa nopeiden ja kohtuuhintaisten verkkoyhteyksien leviämistä kaikkialle maahan, mikä tarkoittaa kuntien, valtion ja operaattoreiden yhteistyötä laajakaistayhteyksien leviämiseksi myös niille alueille, jonne yhteydet eivät rakennu yksinomaan markkinaehtoisesti.

Tulevaisuusvaliokunnan mielestä julkisella sektorilla, erityisesti terveydenhuollossa, on tietoteknisillä rationalisoinneilla saatavissa merkittäviä säästöjä. Uudistukset on toteutettava niin, että ne helpottavat kovan paineen alla työskentelevien terveysalan työntekijöiden työtä. Terveysalan tietotekniikan etenemisen hitautta on selitetty muun muassa tietoturvan epävarmuudella. Jos pankit ja liike-elämä ovat löytäneet ratkaisunsa, esteet ovat voitettavissa myös terveydenhuollossa. Tulevaisuusvaliokunta on toimikautensa alussa käynnistänyt terveydenhuollon teknologian vaikutusten arviointihankkeen yhteistyössä Kuopion yliopiston kanssa. Sen ensimmäiset tulokset valmistuvat tämän vuoden lopussa. Tulevaisuusvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle,

että hallitus toimenpiteillään nopeuttaa terveydenhuollon tietoteknisten prosessien uudistamista ja varmistaa niiden nykyistä paremman yhteensopivuuden.

Tietoyhteiskunnalle on ominaista jatkuva muutos. Työntekijältä edellytetään jatkuvaa osaamisen kehittämistä ja joustavuutta. Tulevaisuusvaliokunta kiinnittää myös huomiota tietoyhteiskuntakehityksessä työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisen ongelmiin. Valiokunta korostaa, että muuttuneen työelämän takia tarvitsemme uusia keinoja myös fyysisen ja psyykkisen ter-

veyden edistämiseen. Elintapasairauksien ennalta ehkäisemiseksi tarvitaan toimenpiteitä päiheteiden, tupakan ja ylipainon aiheuttamien riskien torjumiseksi. Esimerkiksi lisääntyvän ylipainoisuuden sekä sydän- ja verisuonitautien ehkäisemiseksi tarvitaan kansallinen liikuntaohjelma. Mielenterveysongelmien havaitsemiseen ja hoitamiseen on panostettava. Kaikki apua tarvitsevat kansalaiset on saatava hoidon piiriin. Mielenterveyshenkilöstön koulutus on mitoitettava tarpeen mukaan, ja tutkimusta on kohdennettava henkistä pahoinvointia aiheuttaviin työ- ja perhe-elämän yhteensovittamisongelmiin.

Valiokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle,

että hallitus toimenpiteillään huolehtii mielenterveysongelmien oikea-aikaisen hoidon mahdollistamisesta.

Toisen vaiheen suomalaisen tietoyhteiskuntaan kuuluu myös globaalin vastuun kantaminen. Kaikki kehitysmaat eivät ole päässeet mukaan tietoyhteiskuntakehitykseen. On erityisen huolestuttavaa, että tieto- ja tietoliikenneteknologian toimiessa kansainvälisen taloudellisen ja yhteiskunnallisen kehityksen veturina ns. digitaalinen kuilu kehittyneiden ja kehitysmaiden välillä levenee nopeasti. Toimivat tietoverkko-yhteydet ja kaikille yhtäläinen valmius ja oikeus niiden vapaaseen käyttöön ovat näiden maiden talouden ja yhteiskuntarakenteiden kestävä kehityksen elinehto. Kehitysmaiden tietoyhteiskuntakehityksen tukeminen onkin paitsi inhimillisesti perusteltua myös Suomen etujen mukais- ta. Siksi tulevaisuusvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle,

että hallitus toimenpiteillään tukee kehitysmaiden tietoyhteiskuntakehitystä ns. digitaalisen kuilun kaventamiseksi tieto- ja tietoverkkoteknologian hyödyntämiseksi kehitysmaiden kestävä ja tasa-arvoisen kehityksen välineenä.

Lausunto

Edellä esitetyn perusteella tulevaisuusvaliokunta esittää valtiovarainvaliokunnalle lausuntonaan,

että valtiovarainvaliokunta ottaa huomioon, mitä tässä lausunnossa on esitetty.

Helsingissä 15 päivänä lokakuuta 2004

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Jyrki Katainen /kok	Jyrki Kasvi /vihr
vpj.	Kalevi Olin /sd	Rauno Kettunen /kesk
jäs.	Mikko Alatalo /kesk (osittain)	Marjo Matikainen-Kallström /kok
	Jouni Backman /sd	Simo Rundgren /kesk (osittain)
	Mikko Elo /sd	Päivi Räsänen /kd (osittain)
	Hanna-Leena Hemming /kok	Esko-Juhani Tennilä /vas
	Kyösti Karjula /kesk	Jutta Urpilainen /sd
	Marjukka Karttunen /kok	Pekka Vilkuna /kesk.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Paula Tiihonen.